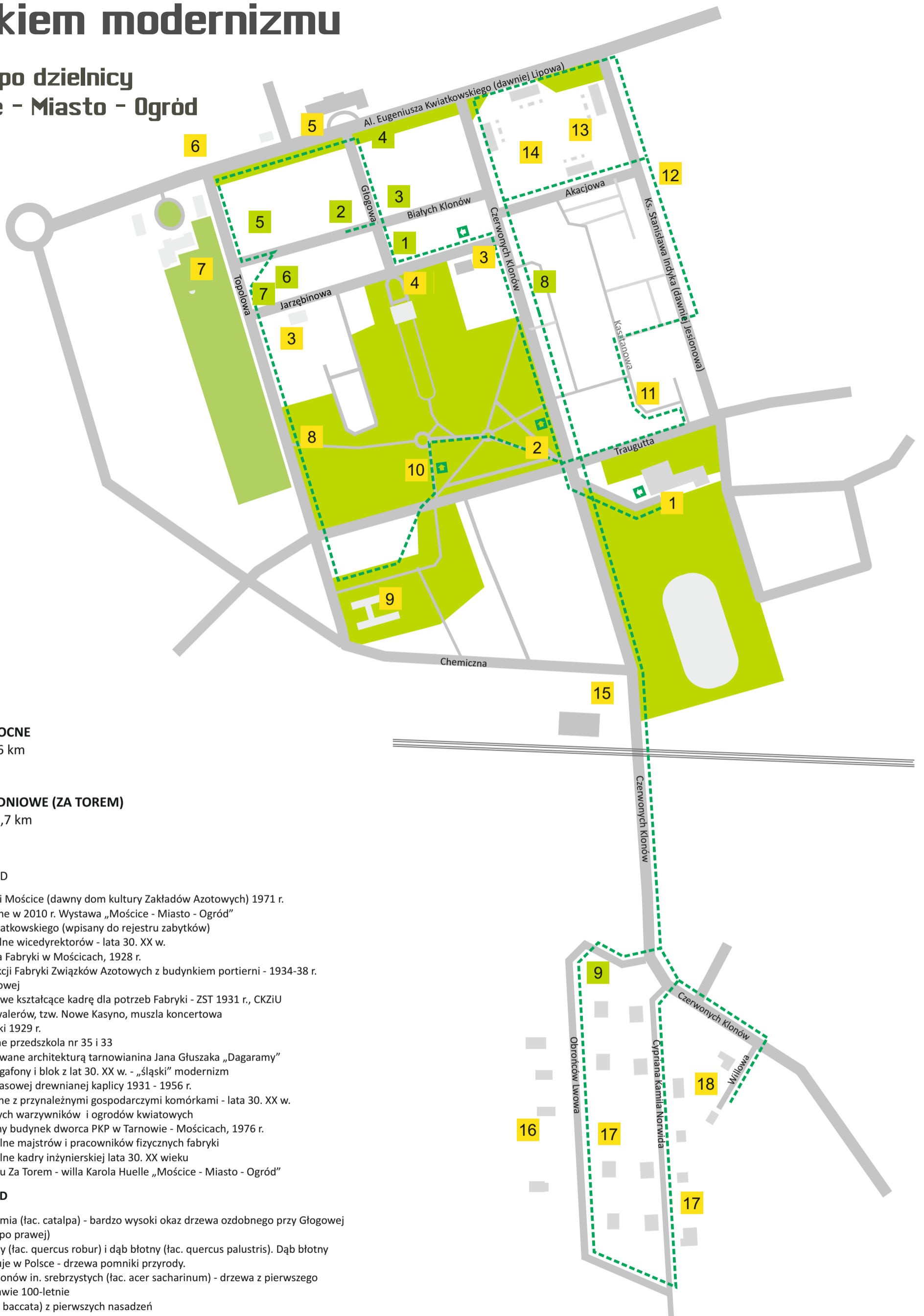

Szlakiem modernizmu

Spacer po dzielnicy Mościce - Miasto - Ogród

OSIEDLE PÓŁNOCNE

- Od 1 do 14 - 4,6 km
- 60 minut

OSIEDLE POŁUDNIOWE (ZA TOREM)

- Od 15 do 18 - 2,7 km
- 30 minut

MIASTO - OGRÓD

1. Centrum Sztuki Mościce (dawny dom kultury Zakładów Azotowych) 1971 r. zmodernizowane w 2010 r. Wystawa „Mościce - Miasto - Ogród”
2. Park im. E. Kwiatkowskiego (wpisany do rejestru zabytków)
3. Domy mieszkalne wicedyrektorów - lata 30. XX w.
4. Dom dyrektora Fabryki w Mościcach, 1928 r.
5. Budynek dyrekcji Fabryki Związków Azotowych z budynkiem portierni - 1934-38 r. kaplicy zakładowej
6. Szkoły zawodowe kształtujące kadrę dla potrzeb Fabryki - ZST 1931 r., CKZiU
7. Hotele dla Kawalerów, tzw. Nowe Kasyno, muszla koncertowa
8. Kamienne ławki 1929 r.
9. Modernistyczne przedszkola nr 35 i 33
10. Rzeźby inspirowane architekturą tarnowianina Jana Głuszaka „Dagaramy”
11. Osiedlowe megafony i blok z lat 30. XX w. - „śląski” modernizm
12. Miejsce tymczasowej drewnianej kaplicy 1931 - 1956 r.
13. Bloki mieszkalne z przynależnymi gospodarczymi komórkami - lata 30. XX w.
14. Miejsce dawnych warzywników i ogrodów kwiatowych
15. Modernistyczny budynek dworca PKP w Tarnobrzegu - Mościcach, 1976 r.
16. Domy mieszkalne majstrów i pracowników fizycznych fabryki
17. Domy mieszkalne kadry inżynierskiej lata 30. XX wieku
18. Dom na osiedlu Za Torem - willa Karola Huelle „Mościce - Miasto - Ogród”

MIASTO - OGRÓD

1. Katalpa, in. surmia (łac. catalpa) - bardzo wysoki okaz drzewa ozdobnego przy Głogowej (pierwszy dom po prawej)
2. Dąb szypułkowy (łac. quercus robur) i dąb błotny (łac. quercus palustris). Dąb błotny rzadko występuje w Polsce - drzewa pomniki przyrody.
3. Aleja białych klonów in. srebrzystych (łac. acer sacharinum) - drzewa z pierwszego nasadzenia prawie 100-letnie
4. Cisy (łac. taxus baccata) z pierwszych nasadzeń
5. Dąb błotny (łac. quercus palustris) z pierwszego nasadzenia
6. Pierwszy skwer dzielnicy Mościce. Występujące drzewa: czerwone klony (łac. acer rubrum), czerwone dęby (łac. quercus rubra), ozdobne jabłonie (łac. malus mill) i śliwy (łac. prunus cerasifera), srebrne świerki (łac. picea pungens), żywotniki (łac. thuja) pochodzą z okresu powstawania osiedla. Na klombie nowe nasadzenie - magnolia (łac. magnolia virginiana)
7. Buk płaczący odmiana pendula (łac. fagus silvatica)
8. Żywopłot z morwy białej (łac. morus alba) z pierwszego nasadzenia
9. Skwer z kamieniem węgielnym osiedla „Za Torem” 1941 r.

Projekt mapki, fotografie i treści:
Barbara Bułdys - kuratorka wystawy „Mościce - Miasto - Ogród” Muzeum Okręgowe w Tarnobrzegu
Iwona Kapustka - Zespół Szkół Ekonomiczno - Ogrodniczych w Tarnobrzegu
Dorota Omylska-Bielat - Centrum Sztuki Mościce

Zapraszamy na spacer po Mościcach, dzielnicy Tarnowa zawdzięczającej swoją nazwę prezydentowi Polski, Ignacemu Mościckiemu - pomysłodawcy budowy w 1927 r. nowoczesnych zakładów chemicznych w Tarnowie. Osiedle wybudowane przy fabryce powstało w latach 20-30. XX wieku a założenia urbanistyczne i ogrodnicze wzoruje na idei miasta-ogrodu, popularyzowanej jeszcze w XIX w. Po I wojnie światowej dzielnice takie powstawały przy największych miastach Europy. Lokacji nowoczesnej fabryki sprzyjały naturalne warunki terenu i bliskość sprawnie funkcjonującego historycznego miasta. To wyjątkowe przedsięwzięcie (pierwszą

fabrykę zbudowano od podstaw w niecałe 2 lata siłą mięśni), wyprzedziło o kilka lat budowę COP-u.

Wystawa „Mościce - Miasto - Ogród” prezentowana w Centrum Sztuki Mościce (29 IX - 30 XI 2017 r.) ukazuje życie mieszkańców Mościc, zarówno w przestrzeni prywatnej jak i publicznej, w otoczeniu zieleni, w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca pracy - nowo powstałej P. F. Z. A. w Tarnowie, która z czasem stała się głównym mecenasem dzielnicy. **Miasto ogród** – idea urbanistyczna autorstwa Ebenezera Howarda, łącząca w jednym miejscu zalety miasta i wsi (zatrudnienie,

budowanie więzi społecznych, kultura, bliski kontakt z naturą i dobre warunki zdrowotne). Założenia te były oddalone od centrum miasta, charakteryzowały się niską, luźną zabudową i znacznym udziałem terenów zielonych (ogrodów, skwerów, parków) w planowanej przestrzeni publicznej. Poszczególne strefy miały przypisane funkcje: usługowe, mieszkaniowe, rekreacyjne. **Modernizm w architekturze** (1918-1975) oznaczał się całkowitym odejściem od historycznych stylizacji i zmianą w projektowaniu budynków. Funkcjonalne budynki posiadały prostą bryłę, zwykle z płaskim dachem, dużymi, poziomymi oknami i czytelnym układem pomieszczeń.

1. Centrum Sztuki Mościce (Traugutta 1). Nowoczesny, funkcjonalny obiekt w sąsiedztwie boisk sportowych, basenów, terenów zielonych i ogródka jordanowskiego - placu zabaw dla dzieci. **2.** Park im. E. Kwiatkowskiego, pow. 8,34 ha. Najstarsze założenie parkowe dzielnicy. Na jego terenie znajdowały się dwa korty tenisowe, a w 1969 roku przeniesiono tu niewielkie przyzakładowe Zoo. **3.** Bliźniacze domy mieszkalne z lat 30. XX w. (Jarzębinowa 1 i 11). Jednorodzinne wille w ogrodach, pierwotnie przeznaczone dla zastępców dyrektora Fabryki, utrzymane w tradycyjnym dworskim stylu. **4.** Pałac Kwiatkowskiego tzw. Dyrektorówka (Jarzębinowa 9), dom dyrektora Fabryki, usytuowany na wprost budynku dyrekcji. Utrzymany w stylu tradycyjnym, nowoczesny, funkcjonalny, z kortem tenisowym i rabatami kwiatowymi.

architekta, wizjonera, twórcy futurologicznych struktur, budynków, samowystarczalnych jednostek mieszkalnych. **11.** Całe osiedle było wyposażone w megafony, które w razie chemicznego zagrożenia miały informować mieszkańców o ewentualnym wypadku w Fabryce. W przypadku awarii mieszkańcy mieli obowiązek stosować się do procedur i m.in. uszczelniać szpary w oknach mokrymi kocami. Po godz. 15:00 puszczano z nich muzykę. **12.** Miejsce drewnianej kaplicy (Ks. Indyka, w tym miejscu stoi figura Matki Boskiej). Początkowo nabożeństwa odprawiano w świetlicy budynku zakładowej portierni. Budowę tymczasowej kaplicy rozpoczęto wiosną 1931 r. Funkcję tę pełniła do 1956 r. kolejno zamieniona na osiedlową świetlicę. **13.** Pierwsze bloki mieszkalne (Ks. Indyka) lata 30. XX w. Sąsiednie, drewniane, tymczasowe baraki

Najbardziej reprezentacyjny budynek na osiedlu, wybudowany w ciągu jednego roku. Oryginalny wystrój wnętrza w części zachowany do dziś. Przed II w.ś. przed pałacem, na gazonie, znajdowała się niewielka wystawka prezentująca pozytywne skutki działania nawozów sztucznych. **5.** Budynek dyrekcji (1934 r.). Reprezentacyjna, modernistyczna bryła odpowiadała wyobrażeniu o sile nowoczesnego państwa polskiego. Usytuowany wraz z sąsiednią portiernią przy głównej ulicy dzielnicy, zamykają teren Fabryki. Portiernia okresowo pełniła funkcję osiedlowej Kaplicy (na fot. 5). **6.** Zespół Szkół Technicznych im. I. Mościckiego (Kwiatkowskiego 17). Rok założenia 1931. Szkoła organizowała kursy zawodowe dla młodzieży, pracującej na potrzeby fabryki: ślusarzy, majstrów, laborantów, mistrzów i robotników. **7.** Hotele dla Kawalerów i tzw. Nowe Kasyno (Kwiatkowskiego 20). Budynek Nowego Kasyna Urzędniczego 1937-38 r. mieścił sale klubowe, bufet, jadalnię, ogród zimowy oraz m.in. pomieszczenia przeznaczone na bilard i brydż. Usytuowany centralnie między dwoma hotelami dla mężczyzn rozpoczynających pracę w fabryce.

mieszkalne zostały zastąpione blokami wielorodzinnymi dopiero na pocz. lat 60. XX wieku. Zamieszkiwało je 136 mniej zamożnych rodzin. Posiadały wspólne toalety i wodociągi. Teren wokół nich zajmowały przydomowe ogródki warzywne. **14.** Dawne warzywniki powstawały na tyłach domów wielorodzinnych (Czerwonych Klonów i Ks. Indyka). Na ich zapleczech budowano murowane komórki, zachowane do dziś, w których przechowywano opał, hodowano drób i zwierzęta. Zarówno zwierzęta, jak i uprawiane warzywa pozwalały zaoszczędzić wydatki na jedzenie dla mniej zarabiających pracowników, często wywodzących się ze wsi. **15.** Modernistyczny budynek dworca PKP w Tarnowie-Mościcach, 1976 r. (Chemiczna). Dwupoziomowa, szklana bryła, z mocno wysuniętym zadaszeniem wspartym na słupach i widokiem na otaczającą zielen. Zaprojektowana całościowo, od ogółu po najdrobniejszy detal: ławki, oświetlenie, kasy biletowe. Przykład jednego z najciekawszych dworców PKP w Polsce. **16.** Domy mieszkalne dla mistrzów, personelu nadzoru technicznego i robotników (Obrońców Lwowa).

Od frontu Kasyna umieszczony centralny gazon. Z tyłu na terenie zielonym muszla koncertowa z lat 50. XX wieku. **8.** Dwie kamienne ławki z 1929 roku (Topolowa). Ustawione na wprost siebie, wzdłuż ulicy łączącej teren fabryki i późniejszego kościoła. Linia na ławce wskazuje poziom wody w czasie powodzi w 1934 r. W pobliżu ławek znajdowały się szklarnie, gospodarstwo ogrodnicze i warzywniak, w których mieszkańcy osiedla zaopatrywali się w świeże produkty, kwiaty, owoce i warzywa. Projektowaniem i utrzymaniem zieleni w Mościcach zajmował się samodzielny oddział ogrodniczy, funkcjonujący w strukturze Fabryki. **9.** Zespół modernistycznych przedszkoli, usytuowanych w parku, w sąsiedztwie drzew i placu zabaw, z niewielkimi pawilonami, otwartymi na zielen i światło. Funkcjonalne budynki, przyjazne dla dzieci z wydzielonymi bezpiecznymi strefami przeznaczonymi dla grup wiekowych. **10.** Rzeźby autorstwa M. Zarzeki, inspirowane twórczością Jana Głuszaka „Dagaramy” 1937-2000 (Park im. Kwiatkowskiego). Odzworowują projekty tarnowskiego

Były niewielkimi, dwurodzinnymi budynkami z ogródkami, w których uprawiano warzywa i owoce dla potrzeb własnych. Wielkość domu i ogrodu zależała od poziomu zarobków. Do 1939 r. wybudowano ich 35. **17.** Domy dla inżynierów (Obrońców Lwowa i Norwida). Domy o prostych, geometrycznych bryłach, z tradycyjnym układem pomieszczeń i częścią reprezentacyjną na parterze: holem, salonem, jadalnią i gabinetem pana domu. Rośliny zdobiące wnętrza, często ustawiano na kwietnikach. W najbardziej nasłonecznionych miejscach przy oknach, zimą przechowywano rośliny w donicach, co stanowiło namiastkę zimowego ogrodu. **18.** Dom inż. Karola Huelle (Willowa 3). Najciekawszy dom osiedla Za Torem (1938-1940). Dwukondygnacyjna, wolnostojąca willa z ogrodem zimowym. Elegancki, modernistyczny budynek, wprowadzający do wnętrza światło i otaczającą zielen.